

#OdPodstaw

Porozmawiajmy o podstawach programowych

EDUKACJA OBYWATELSKA

propozycje zmian w podstawie programowej

sierpień 2025

**Przedmiot przewidziany w klasach VI–VII szkoły podstawowej
w wymiarze 1 godziny tygodniowo**

Materiał nie jest pełną wersją podstawy programowej edukacji obywatelskiej. Zawiera jej fragmenty, opis i kierunek najważniejszych zmian. Projekt nowej podstawy przygotowany przez IBE PIB zostanie zaprezentowany i przekazany do Ministerstwa Edukacji Narodowej we wrześniu 2025 roku.

Nowa podstawa programowa zacznie obowiązywać od 1 września 2026 roku w klasach IV szkoły podstawowej.

WPROWADZENIE

Wprowadzenie przedmiotu edukacja obywatelska realizuje założenia reformy programowej – zwrócenie większej uwagi na głębokie uczenie się uczniów, stosowanie zdobywanej wiedzy w praktyce oraz rozwijanie kompetencji i sprawczości uczniów.

Edukacja obywatelska zastąpi w szkole podstawowej wiedzę o społeczeństwie, przedmiot dotychczas nauczany w klasie VIII w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Edukacja obywatelska będzie nauczana w takim samym wymiarze godzinowym, ale wcześniej – po jednej godzinie w tygodniu w klasie VI i VII.

FUNDAMENT PRAC ZESPOŁU

W pracach nad podstawą programową punkt wyjścia stanowiły wnioski z ankiet wypełnianych przez nauczycieli wiedzy o społeczeństwie oraz wyniki badań.

Nauczyciele zwracali w nich uwagę, że należy:

- dostosować zakres treściowy podstawy programowej do ograniczonego czasu nauki,
- położyć większy nacisk na umiejętności praktyczne,
- uwzględnić w podstawie zjawiska, z którymi mamy do czynienia współcześnie w sferze publicznej.

Postulowano także:

- redukcję treści programowych na rzecz pogłębionej analizy i utrwalania treści,
- położenie większego nacisku na metody aktywizujące i projektowe oraz działania realizowane w grupie.

Z kolei badania międzynarodowe (w tym ICCS 2022) pokazują, że polscy uczniowie:

- odróżniają się pozytywnie na tle innych krajów, jeśli chodzi o stopień rozumienia zjawisk społecznych,
- znacznie mniej niż rówieśnicy z innych krajów ufają sferze publicznej i instytucjom publicznym,

- rzadko ufają także szkole i odznaczają się na tle rówieśników z innych krajów bardzo niskim poczuciem przynależności do wspólnoty szkolnej (PISA 2022, PIRLS 2021).

Problemem jest nie tylko brak zaufania, ale także poczucie marginalizacji młodych ludzi w sferze publicznej i brak przekonania o możliwości wpływania na sytuację wokół nich.

Odpowiadając na postulaty nauczycieli i wnioski z badań, ekspertki i eksperci pracujący nad podstawą przyjęli następujące kierunki zmian:

- głębsze rozumienie wybranych zjawisk, wyjście poza faktografię, ograniczenie liczby wymagań szczegółowych (efektów uczenia się);
- stworzenie okazji do praktycznego zaangażowania obywatelskiego uczniów (adekwatnie do wieku);
- stworzenie okazji do doświadczania procedur demokratycznych;
- uwzględnienie w podstawie różnych wspólnot kręgów środowiskowych (od najbliższych – rodzina, klasa, szkoła – po perspektywę globalną);
- skupienie na rozwoju umiejętności obywatelskich opartych na praktycznym wykorzystaniu zdobywanej wiedzy;
- zapewnienie przestrzeni na omawianie z uczniami zagadnień bieżących, pozwalających na świadome śledzenie wydarzeń w sferze publicznej.

ZAŁOŻENIA EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

Nauczanie przedmiotu wzmacnia postawy patriotyczne młodych ludzi oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, trosce o małą i dużą ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt.

Konstruując podstawę programową przedmiotu, przyjęto założenie, że kluczowe jest odniesienie do różnych grup i wspólnot, z którymi identyfikują się uczniowie i uczennice. Ponieważ jest to przedmiot przeznaczony do realizacji w klasie VI i VII, uzasadnione jest skoncentrowanie się na grupach i wspólnotach bliższych uczniom i uczennicom, nie tracąc z pola uwagi kształtowania poczucia więzi ze wspólnotą państwową, europejską, a także odniesienia się do zagadnień globalnych.

Efekty uczenia się w edukacji obywatelskiej zostały podzielone na trzy działy:

1 • Najbliższe otoczenie,

2 • Państwo,

3 • Europa i świat.

Proces uczenia się i nauczania w edukacji obywatelskiej według nowej podstawy programowej będzie obejmował:

- zdobywanie wiedzy i umiejętności opisanych w efektach uczenia się,
- grupowe doświadczenia demokratyczne,
- indywidualne działania obywatelskie.

Założono, że w każdym z trzech działów pojawią się wszystkie trzy formy uczenia się (zdobywanie wiedzy i umiejętności, klasowe doświadczenia demokratyczne oraz indywidualne działania obywatelskie). Proces nauczania i uczenia się edukacji obywatelskiej będzie uzupełniany realizacją projektów interdyscyplinarnych obejmujących także tematykę obywatelską, które są realizowane w ramach tygodni projektowych.

W podstawie programowej uwzględniono ok. 24 obowiązkowe efekty uczenia się, co ma zapewnić nauczycielowi wystarczający czas na ich realizację oraz wsparcie uczniów w podejmowaniu działań obywatelskich. Podstawa programowa obejmuje także 7 fakultatywnych efektów uczenia się, z których 3 (po jednym w dziale) do realizacji wybiorą uczniowie.

Za kryteria wyboru tematów do omówienia w podstawie programowej posłużyły zespołowi następujące priorytety:

- budowanie zaufania do sfery publicznej i instytucji publicznych,
- podkreślanie znaczenia wspólnoty,
- wskazywanie na wpływ jednostek i grup na ich otoczenie,
- troska o innych.

DOSTOSOWANIE ZAKRESU TREŚCI DO MOŻLIWOŚCI CZASOWYCH

Dotychczasowa podstawa programowa wiedzy o społeczeństwie (przeznaczona do realizacji w czasie 2 lekcji tygodniowo w klasie VIII) obejmowała 20 celów oraz 58 wymagań szczegółowych. Oznaczało to *de facto*, że nauczyciel musi zrealizować przynajmniej jedno wymaganie na lekcji. Brakowało więc czasu na pogłębianie uczenia się i powtórki, stosowanie metod aktywizujących, a tym bardziej na stosowanie wiedzy w praktyce.

Nowa podstawa programowa prezentuje odmienne podejście. Zakłada realizację 6 celów, które są bezpośrednio powiązane z efektami uczenia się, jest ich ponad dwukrotnie mniej – 27. Z nich 24 są obowiązkowe dla wszystkich. Uczniowie w porozumieniu z nauczycielem (ćwicząc mechanizmy demokratycznego podejmowania decyzji) dodatkowo wybiorą do realizacji 3 efekty uczenia się spośród 7 efektów fakultatywnych proponowanych w podstawie programowej.

W porównaniu z poprzednią podstawą programową został ograniczony zakres treści teoretycznych i definicji. Podstawa nie wymaga już od ucznia zapamiętania cech grup społecznych, funkcji i rodzajów środków masowego przekazu czy celów działania Organizacji Narodów Zjednoczonych, Paktu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Zamiast tego przewiduje między innymi, że uczeń analizuje role, które odgrywa w różnych grupach społecznych i identyfikuje konflikty, do których może to prowadzić, identyfikuje przykłady manipulacji w mediach, wyjaśnia bilans członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Takie podejście oznacza, że nauczyciele będą mieli znacznie więcej czasu na realizację poszczególnych efektów uczenia się, będą mogli w ramach poszczególnych tematów przekazać uczniom podstawową wiedzę, ale także pomóc im w zdobywaniu umiejętności potrzebnych do jej zastosowania w klasie, w szkole i społeczności lokalnej.

ZNACZENIE KOMPETENCJI PRZEKROJOWYCH ORAZ SPRAWCZOŚCI

Zmiany w podstawie programowej pozwalają na rozwijanie na lekcjach edukacji obywatelskiej kompetencji przekrojowych uczniów, w szczególności rozwiązywania problemów, krytycznego myślenia, współpracy i dbania o innych. W ramach nauki uczniowie zdobędą kilka ważnych, praktycznych umiejętności powiązanych z tymi kompetencjami:

- wyszukiwania i weryfikowania wiarygodności informacji;
- formułowania własnego zdania, jego wyrażania oraz argumentowania;
- prowadzenia z szacunkiem dialogu z innymi;
- podejmowania decyzji grupowych w sposób demokratyczny;
- rozpoznawania potrzeb innych ludzi lub grup i reagowania na nie;
- podejmowania działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych;
- ochrony własnych praw i praw innych osób w sytuacji ich zagrożenia.

Edukacja obywatelska jest też ważną przestrzenią budowania sprawczości uczniów – zarówno sprawczości w ich procesie uczenia się, jak i sprawczości obywatelskiej.

W edukacji obywatelskiej szczególnie ważnymi wymiarami sprawczości obywatelskiej są poczucie przynależności do wspólnoty oraz samoregulacja, która zakłada, że uczniowie potrafią realizować swoje pomysły na działania w sferze publicznej.

Najważniejszym polem do rozwoju sprawczości w edukacji obywatelskiej są grupowe i indywidualne doświadczenia edukacyjne. Ich zdobywanie pozwala uczniom na wykorzystanie wiedzy, nabywanie umiejętności obywatelskich, rozwijanie kompetencji przekrojowych oraz doświadczanie obywatelskiej sprawczości.

Zaproponowane doświadczenia grupowe gwarantują uczniowi możliwość doświadczania sposobów działania mechanizmów demokratycznych, w tym sposobów grupowego oddziaływania obywateli na sferę publiczną. Zaproponowane doświadczenia indywidualne gwarantują im możliwość zdobycia pierwszych, adekwatnych do ich wieku, doświadczeń indywidualnego działania na rzecz dobra wspólnego, na rzecz innych lub w obronie własnych praw. Realizując te działania, uczniowie będą doświadczali własnego wpływu na swoje najbliższe otoczenie.

WYBRANE EFEKTY UCZENIA SIĘ

- 1** • Uczeń wyjaśnia społeczne funkcje rodziny oraz zróżnicowanie jej form; opisuje, jak potrzeby człowieka, w szczególności dzieci, są zaspokajane w rodzinach; potrafi szukać wsparcia w sytuacjach trudnych w rodzinie.
(dział: Najbliższe otoczenie)
- 2** • Uczeń wyjaśnia znaczenie postawy szacunku i empatii w relacjach społecznych, identyfikuje grupy społeczne potrzebujące wsparcia oraz ich potrzeby, formułuje opinię i dyskutuje o działaniach je wspierających.
(dział: Najbliższe otoczenie)
- 3** • Uczeń wyjaśnia istotę i sposoby ochrony praw i wolności człowieka, w tym praw dziecka, podaje przykłady i opisuje ich znaczenie; identyfikuje przykłady nierówności wobec prawa, formułuje w ich sprawie opinię i poddaje ją dyskusji.
(dział: Państwo)
- 4** • Uczeń porównuje przekazy z mediów tradycyjnych i społecznościowych dotyczące wybranego zagadnienia, rozróżnia fakty i opinie, identyfikuje przykłady manipulacji i fałszywe informacje, prostuje je lub zgłasza odpowiednim osobom lub instytucjom. (dział: Państwo)
- 5** • Uczeń na przykładach wyjaśnia bilans członkostwa Polski w Unii Europejskiej, identyfikuje przykłady wykorzystania czterech swobód rynku wewnętrznego i wykorzystuje wiedzę na ich temat do zaplanowania podróży lub nauki.
(dział: Europa i świat)
- 6** • Uczeń analizuje przyczyny i skutki wybranego konfliktu międzynarodowego, samodzielnie wyszukuje informacje na ten temat oraz je weryfikuje.
(dział: Europa i świat)

PRZYKŁADY DOŚWIADCZEŃ EDUKACYJNYCH

Przykładowe doświadczenia grupowe

- Uczniowie wspólnie podejmują decyzję dotyczącą funkcjonowania ich klasy lub biorą aktywny udział w podjęciu istotnej dla uczniów decyzji dotyczącej życia szkolnego. (dział: Najbliższe otoczenie)
- Uczniowie wspólnie biorą udział w obserwacji rozprawy sądowej lub w spotkaniu z przedstawicielem zawodów prawniczych, w czasie którego mogą zadać pytania dotyczące procesu sądowego i prawa obywatela do sądu. (dział: Państwo)
- Uczniowie wspólnie przygotowują i prowadzą szkolną kampanię informacyjną na temat wybranego problemu globalnego, wskazując indywidualne i zbiorowe działania, które mogą prowadzić do ograniczenia jego negatywnych skutków. (dział: Europa i świat)

Przykładowe doświadczenia indywidualne

- Uczeń kandyduje w wyborach przedstawicieli samorządu uczniowskiego, formułuje swój program i prowadzi kampanię wyborczą lub prowadzi kampanię wyborczą na rzecz innego kandydata. (dział: Najbliższe otoczenie)
- Uczeń angażuje się w organizację pozaszkolnych obchodów rocznicowych lub innej uroczystości patriotycznej. (dział: Państwo)
- Uczeń tworzy i publikuje list otwarty lub petycję w ważnej dla niego sprawie dotyczącej tematyki międzynarodowej, w której odwołuje się do sprawdzonych danych i argumentuje na rzecz proponowanego rozwiązania. (dział: Europa i świat)

Autorzy propozycji zmian w podstawie programowej edukacji obywatelskiej:

- dr Sławomir Drelich
- prof. Violetta Kopińska
- Łukasz Małecki-Tepicht
- Urszula Małek
- Radosław Potrac
- Mateusz Przywara
- Piotr Sienkiewicz
- dr Jędrzej Witkowski
- prof. Łukasz Zamęcki

Lista autorów i recenzentów wszystkich podstaw programowych, które powstają w IBE PIB, jest dostępna na stronie:

<https://ibe.edu.pl/pl/podstawy-programowe>

Po zapoznaniu się z tym dokumentem uwagi dotyczące podstaw programowych prosimy przesyłać za pomocą formularza do informacji zwrotnej. Wszystkie opinie zostaną przekazane Ministerstwu Edukacji Narodowej wraz z gotowymi projektami podstaw programowych przygotowanych w IBE PIB.

[Link do formularza](#)

We wrześniu na stronie IBE PIB zostaną opublikowane pełne projekty podstaw programowych, a następnie odbędzie się wysłuchanie publiczne.